

Plaasmoord.

Karin Brynard. Kaapstad, Pretoria: Human & Rousseau, 2009. 510 pp.
ISBN:978-0-7981-5116-0.

DOI:<http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v49i1.18>

In Oktober 2011 het ek gesien hoe die enigste boekwinkel van 'n klein Noorweegse stadjie 'n hele ry vertaalde Deon Meyers prominent vertoon, en gehoor dat in Pretoria 'n akademiese seminar oor speurverhale op 11 November 2011 'n groot sukses was. Wie kan dan nog twyfel dat die speurverhaalgenre tans die suksesstorie van die Afrikaanse prosa is? Nog meer, dat die wêreldwye tendens van 'n amper obsessiewe belangstelling in die speurverhaal, in teks- en visuele vorm, ook hier nou die kruin bereik het? Karin Brynard se bekroonde eersteling, *Plaasmoord*, skuif byna naatloos in hierdie nuwe goue soom in. Die leser ervaar die titel soos 'n ware uitklophou, veral binne die konteks van die heersende Suid-Afrikaanse sosiopolitieke omstandighede, en sekerlik binne 'n Afrikaanse leefwêreld met sy spesifieke historiese agtergrond. Die narratief lees besonder vlot; die ontplooiing van die intrige verloop onderhoudend en boeiend. Die nie heeltemal onverwagse afloop gee die verhaallyn tog 'n geloofwaardige hoewel ironiese en ook skokkende draai. Daar is per slot van rekening in die media 'n hele paar werklike misdade geboekstaaf, en misdade wat steeds plaasvind, waar die angs en stereotipes rondom die huidige geweldsituasie uitgebuit is ter wille van persoonlike vetes en gewin.

Die grusame moord(e) in hierdie betrokke geval is dié op die "enkelboervrou van Huilwater (die plaas, sowat veertig kilometer van die dorp), 'n eksentrieke kunstenaar uit Johannesburg en die Griekwadoogter wat sy besig was om aan te neem." (10). Frederika Swarts, 'n boorling van die streek, was 'n omstrede figuur op die dorp. Bemind deur van die ouer inwoners, haar werknemers, en

die twee rykstes van die omgewing—die ontwikkelaar en kunskenner Nelmar Viljoen en die miljoenêr buurman Boet Pretorius; gehaat deur die jong boere weens haar betrokkenheid by historiese grondeise teen hulle en haar absolute vertroue in haar vreemdsoortige voorman, 'n nasaat van Adam Kok. Na jare van vervreemding tussen hulle kom Saar, haar suster, ná die moord terug na die dorp maar gaan elke dag plaas toe om daar op te ruim. Beeslaar, die nuwe speurhoof wat gehoop het dat hy hier 'n "rustiger joppie" (8) kon beklee, is reeds ingesuij in die chaos van gewelddadige veediefstal, woedende boere en 'n moeilike verhouding met sy swart superintendant. Die moord op Freddie word gevolg deur nog meer moorde, aanrandings en ander gewelddadighede voordat die hele raaisel uiteindelik dramaties opgeklaar word.

'n Hele paar baie interessante en ook heeltemal geloofwaardige karakters tree op. Inspekteur Beeslaar lyk ietwat op 'n geykte storieboekheld met sy "ligte gesigsveld, ingekleur met swaar, dramatiese lyne: groot, reguit neus, swaar, swart wenkbroue met 'n permanente diep fronskeep tussenin. Symond is wyd, maar sagter, met diep kuile op die bolip en onder die ken. Hoekige, sterk kakebeen" (19). Maar dat Beeslaar uit sy eie sak geld gee aan prisoniers en vir hulle 'n kombars van sy huis bring omdat die polisiestasie s'n gesteel is; dat hy 'n kwaai drinker is en vir ontspanning na Mozart se Horingkonsert luister, dat hy 'n rumoerige maar hegte verhouding met sy gekleurde kollegas het, dit glo ek omdat ek sulke polisiemanne self ken. Die dialoog veral lees oortuigend, die taal is idiomaties, die min maar gepaste beskrywings van die Kalahari-wêreld is raak ("die landskap 'n borduursel van kleur en tekstuur"—193; by Upington "lang lanings dadelpalms wat sidder in die son"—194).

Brynard skryf haar verhaal baie duidelik binne 'n sterk kleindorpse tradisie van die (Suid-) Afrikaanse speurverhaal soos wat dit

in gewilde lektuur én in werke van groter literêre waarde ontwikkel het. In die dekade tussen 1928 en 1938 reeds het Hendrik Brand (skuilnaam van die bekende natuurkundige S. H. Skaife) van sy misdaadromans in dorpie en die gehuggies rondom die diamantdelwerye gesitueer. In die kielsoeg van Meyer wat in meerdere boeke sy hardekwas Lemmer in Loxton laat skuillê, maar sedertdien ook John Miles se *Voetstoots* (2009) en dalk veral die wêreld van Michiel Heyns se *Lost Ground* (2011), bring *Plaasmoord* die besondere atmosfeer van afgesonderde Karoodorpe, die Weskus, en in hierdie betrokke geval die Noord-Kaap en spesifiek Griekwastad na vore.

In Hennie van Coller se insiggewende artikel “Die Afrikaanse prosa se peregrinasie van die plaas tot die stad” waarin hy ’n tipologie van drie soorte romans voorstel, word die eienskappe van die dorpsroman as eiesoortige romanruimte in besonderhede bespreek. Van die bekendste eksponente hiervan is Van den Heever met *Kromburg* (1929) en Lettie Viljoen se *Karolina Ferreira* (1993). Dit is interessant dat ook die speurverhaal hierdie kenmerke vertoon, en dat Brynard se vertelling weer eens die konvensie navolg. Sedert die 1920’s verteenwoordig die dorpsroman ’n tussenstadium in die tradisionele literêre konflik tussen plaas en stad, met die klein dorpie nóú verbind aan die omringende plaasruimte. Maar daardie kleindorpsse wêreld is alles behalwe ’n idilliese een. Skinder en afguns en nyd, kleinlike en parogiale twiste, gesins- en gemeenskapsgeheime, en die kontras tussen die wit dorpsgebied en die aangrensende “lokasie” bepaal die milieu. In die speurverhaal is die dorp natuurlik ook primêr die toneel van misdaad en moord. Die eiesoortigheid van hierdie misdadige dorpsomgewing lê daarin dat al die karakters mekaar ken, dat ’n familieskande ook ’n gemeenskapskande is, dat die moordenaar “een van ons” is en dat dit in opvallend baie gevalle is dat ’n buitestander, dikwels ’n alleenstaande vrou, die geslote

kring inkom en die geheime ontrafel. Brynard se Saar wat eens hier gebly het en nou na die moord terugkom en die katalisator is vir die oplossing daarvan (byna net soos die geval in Heyns se *Lost Ground*) pas perfek in die patroon.

Kerneels Breytenbach maak die stelling dat *Plaasmoord* ’n literêre baken verteenwoordig; daarmee kan ek nie saamstem nie. Sommige van die karakters vind ek in die geheel of ten opsigte van bepaalde aspekte darem te dik vir ’n daalder: die “Boesman” Adam de Kok met sy akademiese voortreflikhede—maar hy was ook valkenier in Dubai—is sterker as klip en sowel digter en *horse whisperer* ten opsigte van vroue en diere; die meedoënlose Nelmary Viljoen wat ’n absolute feeke uit die hel is. Ander stereotipes doen ook afbreuk aan die verhaal: herhaaldelike verwysings na Saar se voorbladvoorkoms met groot borste en ’n onstuimige bos donker hare; die sekstoneel in die plaasdam wat regtig by die hare ingesleep is.

Ek meen ook dat met die inbring van groter sosiopolitieke kwessies daar op te veel stoele gelyk gesit is. Die Afrikaanse prosa se belangstelling in die San, die toenemende vraagstukke rondom grondkwessies en plaasmoorde en transformasie in die werkplek, Nelmary se lesbiese verhouding met Freddie, Freddie se interrassige verhouding met Dam de Kok en dan ook nog haar verkragting deur die rykste boer van die distrik betrek omtrent elke moontlike aktuele kwessie waaraan ’n mens kan dink. Hier vergelyk Brynard se verhaal ongunstig met byvoorbeeld dié van Heyns wat sy kontekstuele problematiek (dié van interrassige, interkulturele en geslagsverhoudings) baie skerp profileer het.

Plaasmoord is nie op dieselfde vlak van romans deur Miles óf Heyns óf selfs Meyer nie, maar dit is ’n goedgeskrewe en onderhoudende vertelling; ’n knap toevoeging tot die populêre misdaad/speurgenre.

In 1938 het P. C. Schoonees gewigtig verklaar:

Die Afrikaanse speurroman kan nouliks beskou word as 'n aanwinst vir ons ontspanningelektuur, omdat dit al die gebreke van sy buitelandse boeties openbaar. Dis eenvoudig die produk van 'n letterkundige nywerheid wat hom daarop toelê om sinledige tydverdief te verskaf aan die groot massa. In die periode 1926–1937 het daar meer as 20 bundels speurverhale verskyn, en ons drukperse kan nie voorby om al die eindelose avonture van geïmporteerde standaard-helde uit te draai nie. Hierdie verkwisting van kosbare volkskrag moet ons droewig stem (35).

Hoe daardie literêre patriarg die huidige stand van sake sou beoordeel, sou nogal vermaaklik wees om te weet.

Geraadpleegde bronne

- Breytenbach, Kerneels. "Speurverhale: Die spel van verwagtinge. Leidrade: Speur-, spannings- en misdaadverhale in Afrikaans." U van Suid-Afrika, Pretoria. 11 Nov. 2011. Lesing.
- Heyns, Michiel. *Lost Ground*. Kaapstad: Jonathan Ball, 2011.
- Miles, John. *Voetstoots*. Kaapstad: Human & Rousseau, 2009.
- Schoonees, P. C. *Die prosa van die Tweede Afrikaanse Beweging*. 3de, omgewerkte en vermeerderde druk. Pretoria: J. H. de Bussy, 1939.
- Van Coller, H. P. "Die Afrikaanse prosa se perigrinasie van die plaas na die stad." *Word, (W)oman, World. Essays on Literature*. Red. Andries Walter Oliphant en Henriette Roos. Pretoria: U van Suid-Afrika, 2005. 56–93.

Henriette Roos

Universiteit van Suid-Afrika
Pretoria